

פרק י"ח (1) / דוד בבית שאול

העובדה, שבעיני אדם אחד לא היה דוד טוב: הוא היה טוב בעיני העם ובעיני עבדי שאול – אך לא בעיני שאול עצמו.

מכאן אנו יכולים ללמוד, שמן הרגע הראשון התקשה שאול להתייחס לדוד כראוי. מצד אחד, אין ספק שבשעת המערכה ומיד עם סיומה העריך שאול את דוד, שהושיע את ישראל, ובמידה רבה גם הציל את שאול מחרפה. ואולם, נראה שבד בבד מגלה שאול יחס של קנאה כלפי דוד, שהיו לו הביטחון והאמונה לעשות מה ששאלו עצמו לא העז לעשות. משום כך מתייחס שאול לדוד כבר מלכתחילה באופן כוחני ושתלטני, והוא מתקשה להביט בו בעין טובה. לא יאריך הזמן, ורגשותיו של שאול יצופו אל פני השטח.

ב. הכה שאול באלפו ודוד ברבתי

מתיאור תוצאות המערכה עבור שאול ויהונתן, עובר המקרא לתאר את השפעת המערכה על העם כפי שבאה לידי ביטוי בשירת הנשים:

(ו) וַיְהִי בְּבוֹאָם בְּשׁוּב דָּוִד מִהַכּוֹת אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וַתֵּצְאֵנָה הַנְּשִׁים מִכָּל עִיר יִשְׂרָאֵל לְשִׁיר וְהַמְחִלּוֹת³ לְקִרְאוֹת שְׂאוֹל הַמֶּלֶךְ בְּתַפִּים בְּשִׁמְחָה וּבְשִׁלְשִׁים: (ז) וַתַּעֲנִינָה הַנְּשִׁים הַמְשַׁחֲקוֹת וַתֹּאמְרֶינָה הֲכֵה שְׂאוֹל בְּאַלְפּוֹ וְדָוִד בְּרַבְבְּתָיו:

ציאת נשים לקראת המנצחים במלחמה היא תופעה מוכרת כשלעצמה.⁴ החידוש כאן הוא השיר ששרות הנשים, שאינו מובן כל צורכו: מה הכוונה בייחוס הכאה באלפים לשאול, ולדוד – ברבבות? רד"ק העלה שתי אפשרויות בהבנת משמעות השיר:

- (1) כלומר, שאול הכה באלפים בפלשתים ודוד מכה בהם רבבות;
- (2) או פירושו עם אלפיו ועם רבבותיו כלומר כשמכה שאול בפלשתים מכה הוא לבדו כאילו עמו אלפים ודוד לבדו מכה בפלשתים מכה גדולה כאלו עמו רבבות.

3 רד"ק מפרש שהכוונה לכלי נגינה, וכן משתמע ממקורות נוספים, כגון בתקבולות בתהילים: "וְהִלְלוּ שְׁמוֹ בְּמַחֹל / בְּתֵף וְכִנּוֹר וְזָמְרוּ לוֹ" (קמ"ט, א); "הַלְלוּהוּ בְּתֵף וּמַחֹל / הַלְלוּהוּ בְּנִינִים וְעוּגָב" (ק"ג, ד); ועיין בפסוקים המובאים בהערה הבאה. עם זאת, במקרא יש גם מקורות למשמעות המקובלת של מילה זו כיום, דהיינו, ריקודים: כך משתמע משמות ל"ב, יט, ו"ו וְהָיָה אֶת הַעֵגֶל וּמַחֲלָתָהּ; וְכך מפורש בשופטים כ"א, א – וְרָאִיתֶם וְהָיָה אִם יֵצְאוּ בָנוֹת שִׁילּוֹ לְחֹל בְּמַחֲלָתָהּ. ייתכן שכלי הנגינה שימש בעיקר בזמן ריקודים, ומכאן המשמעות הכפולה של מילה זו. מכל מקום, בהוראה מושאלת הפכה המילה 'מחול' לביטוי של שמחה: "הַפְּקֵת מִסְפָּדִי לְמַחֹל ל"י" (תהילים ל', יב); "נִהְפָּךְ לְאֵבֶל מַחְלָנִי" (איכה ה', טו).

4 לאחר קריעת ים סוף נאמר: "וַתִּקַּח מְרִים הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אֶהֱרֹן אֶת הַתֵּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֵאן כָּל הַנְּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתַפִּים וּבְמַחֲלָתָהּ" (שמות ט"ו, כ). גם לאחר ניצחוננו של יפתח על בני עמון נאמר: "וְהָיָה בְּתוֹ יֵצֵאת לְקִרְאוֹתוֹ בְּתַפִּים וּבְמַחֲלָתָהּ" (שופטים ו"א, לד). ועיין גם שם"ב א', כ: "כִּי תִשְׁמַחְנָה בָנוֹת פְּלִשְׁתִּים מִן תַּעֲלֹזָהּ בָנוֹת הָעִרְלִים".

א. בין דוד ליהונתן

בפרק הקודם עמדנו על הדמיון שבין דרכו של דוד בעמידתו האיתנה והבוטחת בה' אל מול גלית, הַעֲדִיף מִמֶּנּוּ בְּכּוֹחַ וּבְנִיסִיוֹן מִלַּחְמָה, לבין דרכו של יהונתן במערכה הקודמת מול פלשתים (פרק י"ד), העדיפים על ישראל בכלי נשק ובחיילים – גם זאת מתוך אמונה גדולה בה'. כפי שציינו, דמיון זה הוא כנראה הרקע לתיאור שבתחילת פרקנו:

(א) וַיְהִי כְּכַלְתּוֹ לְדַבֵּר אֶל שְׂאוֹל וַיִּנָּפֵשׁ יְהוֹנָתָן נִקְשְׂרָה בְּנִפְשׁוֹ דָּוִד וַיֶּאֱהָבֵהוּ יְהוֹנָתָן כְּנַפְשׁוֹ:¹

בהמשך הכתוב אנו נתקלים במבנה מיוחד. הפסקה כוללת שני תיאורים המייצגים יחס שונה לדוד: מעשי יהונתן מצד אחד, ומצד שני – מעשיו של שאול. בשלב זה טרם החל שאול לגלות עוינות כלפי דוד, אבל המקרא מציג באופן משולב, זה לעומת זה, את תגובתו של יהונתן למעשיו של דוד, המבטאת אהבת נפש, לבין תגובתו של שאול, המנצל את דוד לצרכיו. נקל לעמוד על הניגוד שבין שני התיאורים כשמפרידים אותם לשני חלקים:

תגובת שאול	תגובת יהונתן
(א) ...וַיִּנָּפֵשׁ יְהוֹנָתָן נִקְשְׂרָה בְּנִפְשׁוֹ דָּוִד וַיֶּאֱהָבֵהוּ יְהוֹנָתָן כְּנַפְשׁוֹ:	
(ב) וַיִּקְחֵהוּ שְׂאוֹל בְּיוֹם הַהוּא וְלֹא נָתַנוּ לְשׁוּב בֵּית אָבִיו:	
(ג) וַיִּכְרַת יְהוֹנָתָן וְדָוִד בְּרִית בְּאֶהָבָתוֹ אֹתוֹ כְּנַפְשׁוֹ: (ד) וַיִּתְפַּשֵּׁט יְהוֹנָתָן אֶת הַמַּעִיל אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתְּנֵהוּ לְדָוִד וּמַדְיֹו וְעַד חֲרָבּוֹ וְעַד קֶשֶׁתוֹ וְעַד חַגְרוֹ: ²	
(ה) וַיֵּצֵא דָּוִד בְּכָל אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנֵהוּ שְׂאוֹל יִשְׁכִּיל וַיִּשְׁמָהוּ שְׂאוֹל עַל אַנְשֵׁי הַמַּלְחָמָה...	

ביחסו של שאול לדוד בולטת הכוחנות: "וְלֹא נָתַנוּ לְשׁוּב בֵּית אָבִיו" – משמע שדוד נותר בבית שאול בניגוד לרצונו. יתרה מזאת, הפסקה מסתיימת במילים "וַיִּיטֵב בְּעֵינָיו כָּל הָעָם וְגַם בְּעֵינָי עַבְדֵי שְׂאוֹל" (פס' ה) – תיאור המבליט את

1 זאת בניגוד לדעת בעל המצודות, הסובר שרגש התפעלות זה של יהונתן נבע לאו דווקא מאישיותו של דוד, אלא מייחוסו המשפחתי, שאותו אמר לשאול בסוף הפרק הקודם.

2 בפרק הקודם (שיעור 33) עמדנו על המשמעות הסמלית של צעד זה, המקביל לצעד שעשה שאול בנתנו לדוד את מדיו. יש גם סמליות בכך שבעוד שבפרק הקודם סירב דוד ללבוש את בגדיו של שאול, אין הוא מתנגד ללבוש את בגדיו של יהונתן בפרקנו.

רגש נוסף, בעקבות שרשרת האירועים המתפתחת. האירוע הראשון מתרחש בתוך ביתו של שאול:

(י) וַיְהִי מִמְחֶרֶת וַתִּצְלַח רוּחַ אֱ-לֹהִים רָעָה אֶל שְׂאוּל וַיִּתְנַבֵּא בְתוֹךְ הַבַּיִת וַדּוּד מִנְגֵן בְּיָדוֹ כִּיּוֹם בְּיוֹם הַחֲנִיּוֹת בְּיַד שְׂאוּל: (יא) וַיִּטֵּל שְׂאוּל אֶת הַחֲנִיּוֹת וַיֹּאמֶר אִכָּה בְּדוּד וּבִקִּיר וַיִּסַּב דּוּד מִפְּנֵי פְעָמַיִם: (יב) וַיֵּרָא שְׂאוּל מִלִּפְנֵי דּוּד כִּי הָיָה ה' עִמּוֹ וּמַעַם שְׂאוּל סָר:

הרקע לאירוע זה הוא מצבו הנפשי הקשה של שאול. מצד אחד, שוב צולחת עליו רוח רעה, אך במקביל באה המילה "ויתנבא"; וכבר ביארנו בפרק ט"ז (שיעור 31), כי ההתנבאות היא הכנה נפשית לקבלת נבואה, ומי שהיה רגיל לקבל נבואה ולפתע חוויה זו נלקחת ממנו, הרי הוא נקלע למצוקה נפשית קשה. את תסכולו ואת מצוקתו מנסה שאול לפרוק על ידי פגיעה בדוד בחנית שבידו. בסיטואציה קשה זו יש גם מן האירוניה: בפרק הקודם הודגשה שוב ושוב נוכחות החנית ביד גלית (י"ז, [2]ז, מה, מז), בעוד ששאול לא אזר אומץ לצאת ולהתמודד עמו בחניתו הוא; עתה, במר נפשו, מוצא שאול לנכון להשתמש בחניתו כלפי דוד.

להבנת האירוע יש להוסיף, שכפי הנראה שאול הסתיר את כוונותיו. לשם כך יש להשוות בין התיאור כאן לבין התיאור בפרק הבא:

וַתְּהִי רוּחַ ה' רָעָה אֶל שְׂאוּל וְהוּא בְּבֵיתוֹ יוֹשֵׁב וַחֲנִיּוֹתוֹ בְּיָדוֹ וַדּוּד מִנְגֵן בְּיַד. וַיִּבְקֹשׁ שְׂאוּל לְהַכּוֹת בַּחֲנִיּוֹת בְּדוּד וּבִקִּיר וַיִּפְטֹר מִפְּנֵי שְׂאוּל וַיֵּד אֶת הַחֲנִיּוֹת בִּקִּיר וַדּוּד נָס וַיִּמְלֹט בְּלִילָה הוּא (י"ט, ט, י-ט).

בפרק י"ט כבר פועל שאול באופן גלוי וישיר – "וַיִּבְקֹשׁ שְׂאוּל לְהַכּוֹת בַּחֲנִיּוֹת בְּדוּד וּבִקִּיר"; בפרקנו טרם הגיע שאול לרמה זו, והוא מבקש לנסות לפגוע בדוד באופן שייראה כמקרה – "וַיִּטֵּל שְׂאוּל אֶת הַחֲנִיּוֹת וַיֹּאמֶר אִכָּה בְּדוּד וּבִקִּיר". זאת ועוד: בפרק י"ט מתחמק דוד מן החנית והיא פוגעת בקיר בחזקה – "וַיֵּד אֶת הַחֲנִיּוֹת בִּקִּיר" – בעוד שבפרקנו נאמר רק "וַיִּסַּב דּוּד מִפְּנֵי פְעָמַיִם". נראה, שבפרקנו מטיל שאול את החנית אילך ואילך באופן מקרי כביכול, ודוד – אולי אפילו מבלי משים – מטה את גופו באופן שהחנית אינה פוגעת בו. בכך יש כדי להסביר מדוע בפרקנו מוסיף דוד להישאר בבית שאול, בעוד שבפרק הבא הוא נמלט עוד באותו לילה. רק כאשר לא נותר עוד ספק כי שאול מתכוון להרגו, מבין דוד שאין לו כל ברירה, ונס על נפשו.

אלא שדווקא העובדה שדוד לא נפגע מהניסיונות העקיפים להרגו, יצרה אצל שאול תחושה חדשה:

(יב) וַיֵּרָא שְׂאוּל מִלִּפְנֵי דּוּד כִּי הָיָה ה' עִמּוֹ וּמַעַם שְׂאוּל סָר: (יג) וַיִּסְרְהוּ שְׂאוּל מַעְמוֹ וַיִּשְׁמְהוּ לוֹ שֵׁר אֶלְף וַיֵּצֵא וַיָּבֵא לִפְנֵי הָעַם:⁶

לשני הפירושים משותפת ההבנה, שהנשים אכן התכוונו להגדיל את מעשיו של דוד ביחס למעשיו של שאול. ברם, בגישה זו קיים קושי: הנשים הרי יצאו "לקראת שאול המלך", ולא לקראת דוד; קשה אפוא להניח שהן התכוונו באופן מודע לפגוע בשאול.

על כן נראה, שמבחינת הנשים לא הייתה כל כוונה להציג את דוד כאילו עשה יותר משאול. השירה בנויה על דרך ההדרגה הלשונית בלבד, בלא משמעות כמותית, ואדרבה: הנשים פתחו בשאול, שאותו ראו כדמות המרכזית. אנו מכירים פסוקים נוספים הבנויים בתבנית לשונית זו:

וַרְדָּפוּ מִכֶּם חַמְשָׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רַבְּכָה יְרָדְפוּ⁵ (ויקרא כ"ו, ח);

אִיכָּה יְרָדְף אָחֶד אֶלְף וְשָׁנַיִם יְנִיסוּ רַבְּכָה (דברים ל"ב, ל);

יִפֹּל מִצָּדָד אֶלְף וּרַבְּכָה מִימִינֶךָ (תהילים צ"א, א).

מפסוקים אלו עולה, שמדובר במבנה ספרותי שכיח: היגד שבו קיים דגש על הריבוי, המורכב משני אברים, שהראשון שבהם הוא אלף (או מאה, בדוגמה הראשונה), והשני – רבבה, בלא שום העדפה של האבר השני על פני הראשון.

מכל מקום, שאול פירש את הדברים כאילו נתנה השירה עדיפות לדוד על פניו:

(ח) וַיַּחַר לְשְׂאוּל מְאֹד וַיִּרַע בְּעֵינָיו הַדְּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר נָתַנּוּ לְדוּד רַבְבוֹת וְלִי נָתַנּוּ הָאֱלֹפִים וְעוֹד לוֹ אֵךְ הַמְּלוּכָה:

דומה, ששני דברים הביאו את שאול לפרשנות מוטעית זו. ראשית, שאול מסגיר את בעייתו המרכזית באופן ישיר באמרו "וְעוֹד לוֹ אֵךְ הַמְּלוּכָה". דוד כלל לא רמז על רצונו להיות מלך, ואף הנשים בשירתן לא העלו בדעתן אפשרות של הפיכה שלטונית. אך שאול רדוף זה מכבר בנבואת שמואל "קָרַע ה' אֶת מַמְלְכוֹת יִשְׂרָאֵל מֵעֲלֶיךָ הַיּוֹם וַנִּתְּנָה לְרַעְדָּה הַטּוֹב מִמֶּךָ" (ט"ו, כח), ומסתבר שלבו של שאול כבר אמר לו כי הנער האמין שלפניו הוא נשוא הנבואה. שנית, כפי שכבר ראינו לעיל, יחסו המורכב של שאול כלפי דוד לא התחיל עתה; את פרשנותו המוטעית של שאול לשיר יש להבין אפוא על רקע הקנאה הנסתרת שקיננה בלבו זה מכבר. מכל מקום, שיר זה הביא את שאול למסקנה מודעת בדבר יחסו אל דוד:

(ט) וַיְהִי שְׂאוּל עוֹנֵן אֶת דּוּד מֵהַיּוֹם הַהוּא וְהִלָּאָה:

ג. מעוינות לפחד

מערכת היחסים שבין שאול ודוד לא נותרה במצב של עוינות גרידא מצד שאול. עד מהרה התעורר בלבו של שאול

5 אמנם כאן תמהו גם חז"ל על ההבדלים שבין המספרים, וביארו בדרש נאה, כמובא בפירוש רש"י שם: "וכי כך הוא החשבון, והלא לא היה צריך לומר אלא 'מאה מכם שני אלפים ירדופו'? אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה".

6 הצירוף 'לצאת ולבוא' (כאן ובפס' טז) משמש במקרא במובן של הנהגה במלחמה, עיין במדבר כ"ז, יז, כא; דברים ל"א, ב-ג; יהושע י"ד, יא-יב.

* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 * משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 * דואל: office@etzion.org.il
 * .....

סביר להניח, שכפסע היה בין חניתו של שאול לבין דוד, וההסבר ההגיוני היחיד לכך שדוד לא נפגע היה ש"ה' עמו". לנוכח היות ה' עם דוד מצד אחד, ועזיבתו את שאול – כפי ששב והוכיח ניסיון ההתנבאות – מצד שני, מובנת תחושת היראה של שאול. כעת מתחזקת בלבו ההרגשה, שדוד הוא זה שיחליף אותו ביום מן הימים.⁷

שאול אמנם מרחיק את דוד מעמו, אך מינויו של דוד לתפקיד צבאי מרכזי רק מחריף את יראתו של שאול מפניו:

(טו) וַיֵּרָא שְׂאוּל אֶשֶׁר הוּא מְשָׁכִיל מְאֹד וַיִּגֵּר מִפְּנֵיו:⁸

אם קודם לכן עברו רגשותיו של שאול מעוינות ליראה, כעת הם עוברים מ"וַיֵּרָא" ל"וַיִּגֵּר". שאול רואה כי הצלחותיו הראשונות של דוד לא היו מקריות, אלא הן מעידות על אישיותו המיוחדת ועל כך שה' עמו.

לסיום נציין, כי בדומה לפסוקים בראשית הפרק, המדגישים את הניגוד בין יחסו האוהב של יהונתן לדוד ("וַיֵּאָהֱבוּ וַהֲנִיחַן לְדָוִד... וַיִּכְרֹת וַהֲנִיחַן וַדָּוִד גְּרִית בְּאֶהֱבֹתוֹ אֹתוֹ כְּנַפְשׁוֹ") ובין יחסו המנוכר של שאול כלפיו, מציג גם אמצע הפרק ניגוד – זאת הפעם, בין אהבת העם לדוד ובין יחסו של שאול:

(טו) וַיֵּרָא שְׂאוּל אֶשֶׁר הוּא מְשָׁכִיל מְאֹד וַיִּגֵּר מִפְּנֵיו:

(טז) וְכָל יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה אֲהָבֹת אֶת דָּוִד כִּי הוּא יוֹצֵא וְבָא לִפְנֵיהֶם:

בהמשך הפרק נפגוש דמות נוספת האוהבת את דוד בניגוד לשאול המנסה להתנכל לו.

* ..... *
 * כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תשס"ח *
 * עורך: בעז קלוש *
 * ..... *
 * בית המדרש הווירטואלי של ישיבת הר עציון *

7 לאורך פרקים רבים עמדנו על התיאור הכפול שמתאר הספר את היזמה להקמת המלכות ואת פרקי המלך שאול. בשיעור הקודם ראינו את הסתירה החזיתית שבין פרקים ט"ז ו"ז בדבר הדרך בה הכיר שאול את דוד, והוכחנו כי פרקים אלו ממשיכים את שתי הבחינות הללו.

בפרקנו ניתן לראות את המשכם של שני הסיפורים. פס' א-ט מהווים המשך ישיר לפרק י"ז ולניצחון על גלית, ועל פיהם העימות שבין שאול ודוד נבע מקנאתו של שאול בתהילת המנצחים לה זכה דוד לאחר הקרב עם גלית. פסוקים אלו מספרים כיצד הפך דוד מחייל פשוט לשר צבא – "וַיֵּצֵא דָוִד בְּכָל אֶשֶׁר יִשְׁלַחֵנוּ שְׂאוּל יִשְׁכֵּל וַיִּשְׁמְהוּ שְׂאוּל עַל אֲנָשָׁי הַמִּלְחָמָה" (פס' ה). פס' י-טז, לעומת זאת, ממשיכים את פרק ט"ז, בחזרה לתמונתו של דוד המנגן לפני שאול. בתיאור זה העימות בין שאול לדוד כלל אינו קשור לסיפור גלית, אלא לרוח הרעה ולתסכולו של שאול על היות ה' עם דוד בעוד שממנו סר. בבחינה זו מינויו של דוד לשר צבא איננו מוצג כהתקדמות, אלא דווקא כהרחקה מעם שאול: "וַיִּסְרְהוּ שְׂאוּל מְעַמּוֹ וַיִּשְׁמְהוּ לוֹ שֵׁר אֶלְף" (פס' יג).

גם בפרקים הבאים ניתן להבחין בכפילויות שניתן לבארן כחלק משתי הבחינות שבספר. עם זאת, ההבחנה בין שתי הבחינות נעשית קשה יותר ופחות חותכת, לפיכך לא נעסוק בהיבט זה מכאן ואילך (למעט הערות קצרות למתעניינים).

8 להמחשת החריפות של ביטוי זה ראה, למשל, במדבר כ"ב, ג: "וַיִּגֵּר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב הוּא וַיִּקָּץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל".